

AHMEDİNİN BİLİNMEYEN BİRKAÇ ESERİ

Nihat M. Çetin

Türk şiiri tarihinde bir merhale sayılan ve XIV. asrın en büyük şâiri olduğu kabul edilen Ahmedî (1334? — 1413) nin bugüne kadar ele geçen eserleri *İskendernâme*, *Cemşid-ü Hurşid*, *Tervih'ül-Ervâh*, *Divan*, ve nihayet birinci eserin sonuna eklenmiş olup, Osmanlı tarihine âid ilk türkçe kaynak sayılan *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*'dır.

Muhtelif kaynaklardan, onun daha başka eserleri de bulunduğunu, hattâ bunlardan bâzılarının isimlerini öğreniyoruz¹.

Kütüphanelerimiz lâyıkıyla tanzim ve tasnif edildiği zaman haberdar olduğumuz veya olmadığımız pek çok esere kavuşacağımız muhakkaktır. Konya Eski Eserler Müzesi'nde 2540 numarada kayıtlı ve Ahmedî'nin vefatından yirmi sene sonra istinsah edilmiş eski bir mecmuada, aşağıda izah edileceği gibi, bugüne kadar yalnız ismi bilinen *Mirkat'ül-edeb* ile ona bağlı olan ve şâirden bahseden kaynakların hiç birisinde adı geçmeyen *Mîyâr'ül-edeb* ve *Mîzân'ül-edeb* adlı iki farsça manzum risâle ve *Bedâyi'üs-sihr fî sanâyi'îş-şi'r* adlı bir başka eser buluyoruz.

Şimdilik, sadece umumî olarak tanıtmak arzusuyla, hemen, eserlerin tavsifine ve bâzı mühim kayıtların zikrine geçiyorum:

Adı geçen eserlerin hepsi bir arada, aynı cild içinde bulunmaktadır. Başından sonuna kadar aynı hattatın kaleminden çıkan mecmua «128» varaktır. Kâğıdı saykallı, fligranlı ve kalındır. Her sahifede kırmızı iki çizgiden ibaret bir çerçeve içerisinde «13» satır vardır. 1b müzehhebdir. İri nesih ile yazılmıştır. Orta şemseyi havi eski ve meşin bir cild içerisinde. Eb'adı 18×27 (12, 5×19,5) tur. Mecmuanın ihtiva ettiği eserler şunlardır:

1. *Bedâyi'üs-sihr fî sanâyi'îş-şi'r* (بدایع السحر فی صنایع الشعر) :

¹ Bu hususta toplu ve tenkidli malûmat için bakınız ; M. Fuad Köprülü, *Ahmedî*, İslâm Ansiklopedisi, C. I, sf. 218 vd.

zamanda ilim ve san'at adamlarını himaye eden bir hükümdar olduğunu biliyoruz. XIV. asırdaki Anadolu beyleri içinde, Muzafferüddin Yalvac Arslan, Sivas hükümdarı Ertana ve Kadı Bürhanüddin Ahmed ve Amasya Beyi Hacı Şad Geldi Paşa ile Aydınolu İsa ve Saruhan oğlu İshak Bey'ler ilim ile meşgul olmuş hükümdarlardır.⁶

Büyük ilim adamlarına saraylarını açan Aydınolu'ları adına epey eser yazılmıştır.⁷ Bu beyliğin himaye ettiği ilim adamlarından yalnız birisini — Ahmedî ile olan alakasını gözönüne alarak — burada zikir ile iktifa edeceğim (Ahmedî'nin Mısırda beraber tahsil ettiği arkadaşlarından biri olan) meşhur hekim Hacı Paşa (v. 1417), Mısır'dan dönüşünde Aydınolu İsa Bey'e intisâb etmiş ve 783 (1381) de *Şifâ'ül-eskam ve devâ'* (شفاء الاسقام و دواء) adlı eserini onun adına te'lif etmişti.

Yukarıya dercedilen parçadan görüldüğü gibi, Ahmedî de aynı beye intisab etmiş ve oğlu Hamza Bey'in hocalığını yapmıştır. Bu hocalığının Germiyanlı'larına intisabından önce veya sonra olduğu hakkında bir işarete sahip değilsek te, İsa Bey'in (767 — 792), Süleyman Şah'ın ise (770 den biraz önce—783) tarihleri arasında hükümet sürdükleri gözönüne alınırsa, Ahmedî, İsa Bey'e, ya 783 ten sonra intisab etmiştir, veya, daha kuvvetli bir ihtimâle göre de, 767—770 tarihleri arasında Hamza Bey'in hocalığını yapmıştır.

Kâtib Çelebi'nin gördüğü nüsha ile mevcut nüsha arasındaki farkın, yukarıda da işaret edildiği gibi, eserin farklı şekillerinin bulunmasından ileri gelebileceği düşünülebilir. Mevcud eserlerinde bazı değişiklikler yaparak ve bilhassa eserin dibacesini değiştirerek muhtelif hamilere sunmak yalnız Ahmedî'ye mahsus bir mes'ele de değildir.

Mirkat'ül-edeb zannettiğim (adının *Divan'ül-edeb* olması da ihtimâl dahilindedir) bu eserin son mısra'larını buraya alıyorum;

خاتمة الكتاب
منت ایزد را که این منظوم را کردم تمام
با معانی خوش و الفاظ عذب و دلکشا
درج کردم اندرین درج از افاتین هنر
آنچه که هرگز نباشد کوهر آترا بها

⁶ İ. H. Uzuncarışılıoğlu. *Anadolu Beylikleri*, Ankara, 1937, sf. 85.

⁷ Aynı eser, sf. 29, 90 vd.

چهلرا با علم زایل کن اگر دانسته
زنده کی بهتر زمن کست و بصریه از عمی
زنج نابوده نیایی کنج پس می بایدت
زنج بردن روز و شب اندر بی کنج بقا
علم آموز و ادب اندوز اگر شد آرزوت
چون مه و خورشید کردی علم افروز آن ضیا
کوشبا بر احمدی نه که چو دیده کوشبا
کردی و دری نیایی تو بدین زب و بها

Bu eserin sonunda istinsah tarihi ve müstensih adı yoktur. Bununla beraber, yukarıda söylediğim gibi yazı değişmiyor. Aynı kitap, aynı yılda baştan sonuna kadar eseri istinsah etmiş bulunuyor.

3. *Mizân'ül-edeb* (میزان الأدب):

111b 119b varaklarını işgal eden bu manzum risale, müellifin, ikinci eserden alınan parçada bahsettiğim biri arabcanın sarfını, diğeri nahvini müstemil bulunan iki kasideden birincisidir. 119b de bu farsça ve manzûm eser şu mısra'larla nihayet bulmaktadır:

شکر حق که ساخت میزان الادب را احمدی
با چنین نظمی کزو پرکشت کوهر کوشبا
مشمتمل بوده ز انواع معانی چون صدف
کوش و این عقد کهر بیرون مکن از کوشبا
از ادب به نیست چیزی از بی کسب ادب
سمی کن که ایس للانسان الا ما سمی

4. *Mi'yâr'ül-edeb* (میار الادب)

İkinci eserde müellifin işaret ettiği "ilm-i nahvi müstemil," bulunan manzum ve farsça risaledir. Böylece, bu son iki risalenin ikinci esere bağlı bulunduğu anlaşılıyor. Bu risale de ikinci ve üçüncü eserin sonuna çok benzeyen mısra'larla nihayet bulmaktadır⁸:

شکر یزدان را که معیار الادب را ختم کرد
احمدی با این چنین نظم لطیف و دلکشا

⁸ Son üç eserin bitişisi *İskendernâme*'nin bitişine çok benziyor:

Şükür kim bu defter-i gevher-nizam
Böyle hoş tertib ile buldu hitâm
Hakka minnet kim bu silk-i gevheri

کر تمنی کرده فضل این قواعد را زمن
یاد دار و با دعای خیر یاد آور سرا
از بی کنج دعا بدم برین منظوم رنج
زانک از کنج کهر بهتر بس کنج دعا
کوشها بر نظم این نه که جو دیده کوشها
کردی و دری نیایی تو بدین زیب و بها

Nihayet, bu risalenin sonunda istinsah tarihi bulunmaktadır ;
تمت بحمد الله و حسن توفيقه كتب العبد الضعيف التحيف المحتاج الى رحمة رب اللطيف احمد
بن حاجي محمود الاقصراني عني عنهما والجماعة المسلمين في منتصف شهر ذى القعدة سنة خمس
و ثلاثين و ثمان مائة هجرية.

Şu halde eserin istinsahı 835 Zilka'desinde (1432 Temmuzunda) bitmiştir. Dikkate değer bir noktaya daha işaret etmek isterim : Ahmedî *Divan*'ının eski yazması olan Hamidiye Kütübhanesi yazmaları arasında 1082 numarada kayıtlı, 840 (1436)da istinsah edilmiş, harekeli ve müzehheb bir nüshasının⁹ istinsah yılı ve müstensihini bildiren satırlarını buraya dercediyorum :

كتبه و ذهبه العبد الضعيف التحيف المحتاج الى ربه اللطيف حامداً لله و مصلياً على
نبيه احمد بن حاجي محمود الاقصراني عني الله لهما و لجماعة المسلمين اجمعين و قد فرغ من
كتابته يوم الخميس في الخامس شهر شوال المبارك عظم الله قدره في عام اربعين و ثمان مائة هجرية.

Görülüyor ki, ilk def'a tanıtmak zevkini duyduğum eserlerin kâtibi aynı zattır ve tavsif ettiğim eserlerden beş sene sonra da zikredilen *Divan*'ı istinsah etmiştir. Bu hattat ve müzehhibin, Ahmedî'nin diğer eserlerini de istinsah ettiğini kuvvetle tahmin edebiliriz.

⁹ S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, C. I. ; Ahmedî maddesi. Ayrıca eserin tavsifi ve yukardaki metin için bakınız: *İstanbul Kitablıkları yazma divanlar Kataloğu*, İstanbul 1947, C. I, sf. 12.